

puló fizikatanítás volt. „Jedlik tankönyvét a kémiai és alkalmazott matematikai rész, műszótár, valamint számtanpéldák, táblázatok és a legfrissebb irodalomra történő pontos hivatkozások tették teljessé”. Ezt az igényességet napjainkban is követendőnek tarthatjuk.

Az elhivatottságból dolgozó szolgálattevők nyomorúságát ő sem kerülhette el. Alkotóerejét lekötötte, idejét elvette a sok kísérletezés, de ezek nélkül nem tudott tanítani. Pénzt viszont nem kapott, így az eszközökre és a tankönyvére a sajátját költötte vagy előlegezte. Ez az elhivatottság, áldozatkészség már önmagában is velős nevelési program, de ezen túlmenően kötelességtudatot, szorgalmat, munkát, tiszteletudó viselkedést várt el tanítványaitól. Azt igényelte tőlük, amit ő is adott nekik. Jedlik értette a személyre szóló feladatok pedagógiai, emberi hasznát. A tehetségeseket külön törődéssel serkentette. Gondolatai, cselekedetei mindvégig a tudomány szolgálatában álltak. Amikor a tudomány fontosságáról értekezik, kitér mindegyik tudományág szerepére, és érveket sorakoztat fel nélkülözhetetlenségük mellett. Véggövetkeztetésként pedig kijelenti: minden ország anyagi jóléte a tudomány művelésének színvonalával áll összefüggésben. Hangsúlyozza ugyanakkor, hogy a tudományok hatékonysága csak a művészetek művelésével és az erkölcsiség védelme mellett lehetséges.

Kovács László bemutató tanulmányának legizgalmasabb fejezete a vállalkozó Jedlik vonásait festi fel a jól ismert, megszokott portréra. A szódaüzem, az optikai rácsok, valamint az elemek gyártása az életmű sikerét mutatják. A sikerek, a hatékonyság ellenére az utókor meglepve észleli, hogy Jedliket mennyire nem érdekelték a földi elismerések. Való igaz, Jedlik ilyenképpen a középkori kőfaragókra emlékeztet, akik ott is szépre faragták a templomok köveit, ahol azt a templomi fényviszonyok nem engedték látni, mivel ők elsősorban nem a földi megrendelőnek dolgoztak, hanem a mindent látó Istennek, az igazi megrendelőnek.

Mayer Erzsébet

A pszicholingvisztika állásáról

A Cambridge University Press Annual Review of Applied Linguistics nyelvészeti sorozatának eddig kiadott kötetei is mind alapvető alkalmazott-nyelvészeti témákat jártak körül, de a mostani, a pszicholingvisztikáról szóló, úgy érzem, minden eddiginél jobban sikerült, és széles olvasóközönségre számíthat.

Elsősorban nyelvszakos egyetemistáknak, nyelvtanároknak és nyelvpedagógiával foglalkozó szakembereknek ajánlom a könyvet, de hasznos a kötet pszichológiai és nyelvészeti kérdések iránt érdeklődő nem nyelvszakosok számára is. Az egyes fejezetek legelőnyösebb jellemzője, hogy a kiválasztott részterületeken a ma kurrens és meghatározó álláspontokat kritikusan elemzik, ezzel az érdeklődő számára lehetővé teszik a lényeges kérdések megértését, míg az említett források visszakereshetőek, további tájékozódásra adnak lehetőséget. A könyv annotált bibliográfiát is tartalmaz minden egyes fejezet után. Ugyanakkor szinte kizárólag az angolul megjelent irodalmat szintetizálják a szerzők, bár elvétve német, japán vagy holland cím is előfordul a források között.

A könyv öt nagyobb részre tagolódik: a bevezetőt négy tematikus egységbe rendezve követi összesen tizenegy tanulmány. Az előszót *Wilga Rivers* írta, aki napjainkban ritkán publikál, bár a pszicholingvisztika egyik úttörő kutatójaként és kiváló népszerűsítő-

jeként tartja öt számon a szakma. Írása személyes hangvételű történeti áttekintés az USA-ban az ötvenes években kezdődő folyamatról, amelynek során a nyelvelsajáttításra oly jellemző egyéni különbségek egyre nagyobb hangsúlyt kaptak.

A kötet első része a pszichológia és nyelvészet kapcsolatát járja körül, melyben a két területet átfedő kutatási kérdések adják a közös fonalat. *Segalowitz* tanulmánya szintén történeti kontextusban tekinti át azokat a kérdéseket, melyek megválaszolásától alapvető változásokat reméltek a kutatók. Három területet emel ki: a konneccionista modellek kidolgozásával olyan asszociációs tanulási elmélet született, amely segít megérteni, hogyan lehetséges modellezni a veleszületett nyelvi ösztön nélküli nyelvelsajáttítást; a kognitív tudomány, a neurobiológia és a neurolingvisztika új távlatokat nyit a nyelvelsajáttítási és nyelvhasználati kutatások területén; ezeket a kognitív nyelvészet hasznosítja.

A neurobiológiai vonalat fejt ki részletesen *Schumann* fejezete, amelyben azokat az agyi struktúrákat és folyamatokat ismerhetjük meg, melyek meghatározó szerepet játszanak a nyelvtanulási motiváció, a kognitív folyamatok és a nyelvhasználatot befolyásoló pragmatikai döntések kialakulásában.

Dörnyei a nyelvtanulási motiváció kutatásának újabb megközelítéseit elemzi a következő részben. Külön érdekessége fejtegetéseinek, hogy néhány hazai szakember kutatásait az átfogó trendekbe integrálja, továbbá igen széles szakirodalmi áttekintést ad az érdeklődő olvasónak.

A negyedik fejezet eddig ritkán tárgyalt fókuszot választ: *Hansen* a nyelvtudás megkopásának, elfelejtésének (attrition) kutatásába és elméleti kérdéseibe vezet be, ami a kötetben tárgyalt témák közül az egyik legújyszerűbb. Ezzel az éppen kutatási témát kereső olvasó ismét megfontolandó kérdéskörbe kap bepillantást.

Címében a második tematikus rész az egyéni különbségeket emeli ki, bár kétségtelen, hogy az első részben tárgyalt nyelvtanulási motiváció és nyelvelfejtés legalább annyira ide tartozik, mint az életkor, a nyelvérzék, a szorongás és az írás- és olvasástanulás. *Singleton* rövid áttekintése az életkornak és a kritikus periódusnak a nyelvelsajáttításban játszott szerepéről részletesen tárgyalja a gyakran ellentmondó kutatási eredményeket, az azokból levont következtetéseket, és reális, közeputas álláspontot fogalmaz meg.

Sparks és *Ganschow* a nyelvérzék konstruktumáról és mérésének eszközeiről ad történeti és egyben kritikus elemzést. Érdekes, hogy ezen a területen a kognitív kutatások előtérbe kerülésének ellenére lényeges előrelépés a hatvanas évekhez képest a mai napig nem történt. Ebből a fejezetből hiányzik ugyanakkor a nyelvérzék egyetlen újszerű tárgyalásának hivatkozása (*Skehan, P.* [1998]: 'A Cognitive Approach to Language Learning'. Oxford: OUP.), bár a szerző előző munkáit elemzik.

A nyelvi szorongás mibenlétét és a nyelvtudással való kapcsolatát tárgyalja *Horwitz* a következő fejezetben. Ezen a területen érdemes volna hazai kutatást végezni: jó volna többet tudni arról, milyen összefüggés található a szorongás és a nyelvi teljesítmények, valamint a nyelvoktatás minőségét befolyásoló egyéb tényezők (például a tanári magatartás, az alkalmazott módszer, a motiváció) között.

A nyolcadik fejezet az alapvető, illetve használható írni és olvasni tudás (literacy) kialakulásával kapcsolatos pszicholingvisztikai kutatásokat tekinti át, egyaránt merítve az első és a második nyelvre vonatkozó vizsgálatok tanulságaiból. Talán ez a fejezet a legelnagyoltabb, mivel hatalmas területet fog át, mégis itt a helye. Ugyanis a második nyelv kutatásakor gyakran megfelelnek arról, hogy a nyelvtanulók már használnak egy nyelvet, és ennek erős, illetve gyenge pontjait átviszik a következő nyelvre. *Perfetti, Van Dyke* és *Hart* tanulmánya a szófelismeréssel és olvasott szöveg értésével kapcsolatos kutatásoktól az írásjelek elsajáttításán át az olvasással kapcsolatos neurobiológiai tanulmányokig terjed. Kiváló bevezetőként szolgál e kutatási területre, a következő rész – szintén olvasáskészséget tárgyaló – 11. fejezetével, melyet *Geva* és *Wang* írt.

A kötet harmadik része a kétnyelvűség kérdéseit (bilingual issues) járja körül, ebben elkülönítve a hagyományosan „kétnyelvűség” címszó alatt tárgyalt területet, bár kétségtelen, hogy a könyv eddigi fejezetei is a kétnyelvűségről szólnak, ha azt tágabban értelmezzük. A nyelvelsajátítási képesség mibenlétét tárgyalja *Genessee* tanulmánya, melynek alap gondolata az a ma már elfogadott álláspont, mely szerint a gyerekek el tudják különíteni a párhuzamosan elsajátított nyelveket, második nyelven az elsőként elsajátított-hoz hasonló utat járnak be és ez nem jelent számukra megterhelést. A szerző szerint az emberi elme legalább annyira alkalmas több nyelv elsajátítására, mint egy nyelvére.

A kétnyelvű gyerekek nyelvelsajátítási folyamatainak metanyelvi vonatkozásait vizsgálja *Bialystok*, aki az idevágó empirikus tanulmányok kritikus elemzése során arra a következtetésre jut, hogy a metanyelv fejlődésében két kognitív folyamat játszik szerepet: az analízis és a kontroll. A kétnyelvű gyerekek azokban a feladatokban teljesítenek jobban az egynyelvűeknél, melyekben a kontroll magasabb szintű alkalmazása fontos, míg az elemző tevékenység magasabb szintjét követelő feladatokban teljesítményük nem különül el az egynyelvűektől. Tehát általában a metanyelvi készségek nem fejlődnek

könnyebben kétnyelvűek esetében, de a figyelem kontrollját igénylő területen előnyel rendelkeznek.

A könyv negyedik tematikus egysége kutatásmódszertani problémákra tér ki, ezért elsősorban a kutatással foglalkozó szakemberek figyelmébe ajánlom. Három fejezet foglalkozik elsősorban a pszichológiában hosszabb ideje elfogadottként alkalmazott eljárások alkalmazásával nyelvelsajátítási vizsgálatokban. A három fejezet együtt sem bővelkedik választékban, mindháromban összesen két eljárás altípusai szerepelnek, és láthatóan a kvalitatív eljárások vannak túlsúlyban.

Juffs fejezetének címe jóval többet sejtet, mint amit nyújt. A reakcióidő mérésével összekapcsolt eljárásokat tárgyalja teljes mondatok, illetve szavak felismerése szintjén, jobbára a nyelvi megformáltság helyességére (grammaticality judgement tasks) vonatkozó eljárásokat alkalmazó, főként kísérleti vizsgálatokban. Ugyanezt a területet is

Juffs fejezetének címe jóval többet sejtet, mint amit nyújt. A reakcióidő mérésével összekapcsolt eljárásokat tárgyalja teljes mondatok, illetve szavak felismerése szintjén, jobbára a nyelvi megformáltság helyességére

(grammaticality judgement tasks) vonatkozó eljárásokat alkalmazó, főként kísérleti vizsgálatokban.

Ugyanezt a területet is felöleli Gass fejezete, de emellett a stimulált visszaemlékezéses eljárásokat is áttekinti. Smagorinsky a protokoll elemzést mint kutatási eljárást az információfeldolgozás folyamatába ágyazva, kulturális szempontból elemzi.

felöleli *Gass* fejezete, de emellett a stimulált visszaemlékezéses eljárásokat is áttekinti. *Smagorinsky* a protokoll-elemzést mint kutatási eljárást az információ-feldolgozás folyamatába ágyazva, kulturális szempontból elemzi. Az itt tárgyalt eljárásokkal a nyelvfeldolgozásnak azokat a folyamatait próbálják feltárni, melyekről a nyelvi produkció során csak részleges és tökéletlen képet kaphat a kutató. Ezek az eljárások a pszicholingvisztikai folyamatokat feltáró kutatások validitását hivatottak növelni, de nem véletlen, hogy mindhárom fejezet hosszasan taglalja a szerzők fenntartásait is velük kapcsolatban.

Összegezve: széles és mély áttekintést adnak az egyes fejezetek a pszicholingvisztika lényeges kérdéseiről a második nyelv elsajátításával kapcsolatban. Külön figyelmet érdemelnek az egyes fejezetek végén található hivatkozási listák és indexek, melyek igen sok fáradságtól megkímélik az érdeklődő kutatót.